

IRODALOM.

Tanulmányok Pascalról. Írta *Medveczky Frigyes* 1. tag. Kiadja a Magyar Tud. Akadémia, Budapest, 1910. Ára 4 kor. 208 lap.

Descartes racionalizmusának nagyon sajátos a továbbfejlődése: úgyszólván minden gondolkodó, aki az ő filozófiája nyomán indul, miszticizmussal végzi. Spinoza hatalmas racionalista gondolatrendszeréből az istennel történő egyesülésre való misztikus felhívás hangzik ki; de a cartesianizmus és a misztika sajátos ellentétes kapcsolatának igazi képviselője Blaise Pascal. Spinoza végeredménye: Isten észbeli megismerése után jutunk az ő szeretetére; Pascalé: Isten ésszel fel nem fogható, csak szívvel érezhető. Míg Pascal ehhez az eredményhez jut, nagy szellemi alakuláson megy keresztül: először matematikával és fizikával foglalkozik, majd arra használja fel életét, hogy az embert tanulmányozza, érdeklődésének tárgya csupán az erkölcs. Matematikai evidenciához szokott elméje az ethika területén nem talál abszolút igazságokat: Pascal, a racionalista matematikus mint moralista az ész megalázására törekszik, szkeptikussá és pesszimistává válik; végül a tudomány és élet sikító diszharmóniája elől, lemondva az ész minden aspirációjáról, vallási miszticizmusba merül, a tudományos világmagyarázat csődjét hirdeti.

Medveczky tanulmányainak célja, hogy tüzetes vizsgálat tárgyává tegye ama gondolatáramokat (szkepticismus, pesszimizmus és miszticizmus), melyek Pascal gondolatainak fejlődésében főszerepet játszottak, szóval, hogy Pascal szorosabb értelemben vett filozófiáját mutassa be, és pedig főképen a *Pensées* alapján. Ez a filozófia a maga egészében nem zárt rendszer s így nem is szorítható bele az osztályozó filozófia-történetíróktól megállapított hivatalos «iskolák» vagy «csoportok» egyikébe sem. Pascalnak sajátos fejlődésű, jórészt teljesen ki nem dolgozott, aforisztikus gondolatokat foszforeszkáló elméje számos ellentétes gondolatáramot egyesített magában. Medveczky sok finom lélektani elemzéssel mutatja be e komplex szellem fejlődését, mely az emberi eszt hol a mindenség fölé helyezi, hol a semminél is kevesebbire becsüli, mely képtelen arra, hogy ne kívánja az igazságot és boldogságot, de egyszersmind képtelennek érzi magát a biz-

tos tudásra és állandó öröme; melyen hol a kételkedés zaklatása háborog, hol a hit csöndes fensége honol.

A szerző egyik sikerült főtörekvése megállapítani, vajjon Pascal a szkepticizmus és pesszimizmus melyik árnyalatának képviselője s vajjon mik az ő szkepticizmusának és pesszimizmusának mástól megkülönböztető jellemző vonásai?

E célból Pascal *szkepticizmusát* összehasonlítja a szofistákéval, kik az ész legfőbb igényeiről minden mélyebb bánkódás nélkül, majdnem víg hangulatban mondanak le, a pyrrhonizmusával s Montaignéval s megállapítja, hogy Pascal a legnagyobb erőlködése ellenére sem tudta magát a pyrrhonista szkeptikus szellem szuggesztív hatására alól kivonni. Montaigne-től főképp a kétely pszichológiai következményeire s erkölcsi hatására nézve különbözik; megdöbben azon az egykedvűségen, mellyel Montaigne az emberi legmagasztosabb ideálok becsének teljes devalvációját hirdeti. Pascal a minden igaz tudásról való lemondás posztulátumát könnyek között szívének verével írja. A jansenista eszmekörnek is nagy szerepe volt abban, hogy Pascal szkeptikussá lett az emberi ész legmagasabb elméleti igényei iránt. Sokat küzd, kínlódik, nagy lelki szenvedései a *tragikai szkepticizmus* képviselőjévé avatják.

Könyvünknek különös értéket Pascal *pesszimizmusának* tüzetes tárgyalása kölcsönöz. A szerző új nyomokon halad, mikor Pascal pesszimizmusának árnyalatait vizsgálja, s midőn beállítja a pesszimizmus történeti hátterébe s egyszersmind a későbbi fejlődés perspektívájába (La Rochefoucauld, Leopardi, Schopenhauer). Ez a fejezet értékes példája a filozófiatörténet újabb összehasonlító irányának. Pascalban a pesszimizmus három főárnyalatát elemzi különösebben: 1. az *emocionális* pesszimizmust, mely az emberi élet gyönyöreinek és fájdalmainak «mérlegét» állítja fel s ennek alapján azon lesújtó eredményre jut, hogy nem érdemes ezt az életet átélni, mert merőben lehetetlen menekülni a szenvedésektől és csalódásoktól; 2. az *ethikai* pesszimizmust, mely szerint az ember teljességgel képtelen a maga erejéből az erkölcsi tökéletesség magaslatát megközelíteni, sőt mindig a gonosz felé hajlik; 3. az *ismeretelméleti vagy logikai* pesszimizmust, vagyis azon vigasztalan tant, hogy az emberi elme merőben képtelen az igazság, a bizonyosság, az objektív tudás eszményeit megvalósítani, melyeket pedig önmaga alkotott magának, s melyek megvalósításán évezredek óta fáradozik. Az emberi elme épen azon problémáknak megoldására képtelen, melyekhez az emberi ész és szív legjelentősebb érdekei fűződnek.

A negyedik tanulmány Pascal lelki fejlődésének utolsó állomásával, a *miszticizmussal* foglalkozik. Ebben a szerző nem «klinikai»

tanulmány tárgyát látja, e sajátos fejlődési végpontot nem «pathologiai alapon» magyarázza, hanem azon szálakat igyekszik fölfejteti, melyek találkozására Pascal miszticizmusának normális pszichológiai megértését szolgálják. A pesszimizmus következményeként az elméleti meggyőződésnek nihilizmusa (ismeretelméleti nihilizmus) s az ethikai nihilizmus mint az összes értékek «átértékelése» szokott jelentkezni, esetleg mint a világkerülésre és aszketikus igénytelenségre hajló quietizmus, mely az apathiában ismeri fel a bölcsességnek végső eredményét, ritkábban mint heroizmus, mely a sikertelen küzdelemből mindig bátorságot merít új küzdelemre. A pesszimizmus tragikus bonyodalmából Pascal ezektől eltérő kibontakozást talált; a nihilizmust elkerülte, mert a szkeptikus gondolkodás legerősebb elméleti motívumai az ő elméjében sohasem jutottak teljes és tartós uralomra. Szerinte egyetlen útja a megoldásnak az élő hit, melynek gyökerei az ember lelki világának titokzatos, nem-tudatos, *érzelmi* mélységeibe terjednek át. Az örök kérdések nem az ész, hanem a szív tárgyai. *Les principes se sentent*. Az ész logikai munkája semmikép sem létesíthet szilárd alapot a vallásos meggyőződés, a hit számára, ezt csak a lelki életnek irracionális, érzelmi tényezői biztosítják. A vallásos hit az emberi ész logikai törvényhozásával és jogszolgáltatásával szemben az exterritorialitás jogát élvezzi. Medveczky érdekesen jellemzi Pascal valláspszichológiájának voluntarisztikus jellegét, egyszersmind kimutatja, hogy e pszichológia legmélyebb és legvégső alapja az *érzés*. Az érzések közül pedig voltaképp a *szeretet* az erkölcsi élet magasztos pszichológiai misztériuma.

E Pascal-tanulmányokat sok subtilis lélektani elemzésük, a Pensées-k kellő történeti háttérbe állítása s későbbi hatásainak gondos, nagy irodalmon alapuló fölfejtése legújabb filozófiai irodalmunk egyik becses termékévé avatja. k.

*

Dr. Zemplén Győző, Az elektromosság és gyakorlati alkalmazásai. XIV+683 lap, 400 képpel. A Természettudományi Társ. könyvkiadó vállalatának LXXXII. kötete. Bolti ára kötve 18 K, a Természettud. Társ. tagjainak 12 K.

Irodalmunk ebben a könyvben egy teljesen modern s amellet teljesen eredeti és magyar munkával gazdagodott. Olyan munkával, amelyiknek szükségét élénken érezte a nagyközönség, amelynek ma már a háztartási cikkei közé tartozik az elektromosság, s épen ezért nemcsak a tudásvágya, hanem a gyakorlati érdeke is megkívánja, hogy a lakásába két szál dróton bevezett energia rejtelmességei közé egy kissé értelmesebben pillanthasson be. Ez az ismertető célzat szabja